

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.23>

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОЦИДУ

Петрова Н.П.,
аспірантка кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
ORCID: 0009-0008-3336-7817
e-mail: lus_tat@ukr.net

Петрова Н.П. Типові слідчі ситуації в структурі криміналістичної методики розслідування екоциду.

У статті досліджено типові слідчі ситуації у структурі криміналістичної методики розслідування екоциду. Актуальність теми зумовлена зростанням масштабів антропогенного впливу на довкілля, що спричиняє широкомасштабні негативні наслідки для екосистем, здоров'я населення та економічної безпеки держави. Особливої гостроти проблема набуває в умовах збройної агресії, коли руйнування промислових, енергетичних і гідротехнічних об'єктів призводить до забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів і ґрунтів, масової загибелі флори і фауни та формування загрози екологічної катастрофи.

Обґрунтовано, що ефективність розслідування екоциду безпосередньо залежить від правильної оцінки слідчої ситуації, яка визначає напрями процесуальної діяльності слідчого, вибір тактичних прийомів і послідовність проведення слідчих (розшукових) дій. Слідчу ситуацію розглянуто як систему взаємопов'язаних інформаційних, процесуально-тактичних, організаційно-технічних і психологічних чинників, що відображають стан доказової інформації на певному етапі розслідування. Показано можливість їх типізації, що дозволяє алгоритмізувати діяльність слідчого та підвищити ефективність розслідування.

Виокремлено характерні особливості розслідування екоциду: інформаційну невизначеність, відсутність чітко окресленого місця події, нестійкість екологічних слідів, вирішальну роль спеціальних знань та відстрочений характер наслідків. Запропоновано типові слідчі ситуації початкового етапу залежно від наявності інформації про подію та особу правопорушника, а також специфічну ситуацію вчинення екоциду в умовах воєнного стану. Визначено основні напрями розслідування: встановлення джерела впливу, механізму поширення небезпечної речовини, причинного зв'язку між діями особи та наслідками і масштабу заподіяної шкоди.

Значено, що розроблення і використання типових слідчих ситуацій забезпечує раціональне планування слідчих дій при розслідуванні екоциду, ефективне застосування спеціальних знань і формування належної доказової бази. Сформовано висновок про те, що методика розслідування екоциду в умовах війни поєднує в собі елементи документування воєнних злочинів.

Ключові слова: збирання доказів; кримінальне провадження; злочини проти довкілля; методика розслідування; типові слідчі ситуації; розслідування екоциду; судова експертиза; спеціальні знання; криміналістичні інновації; алгоритмізація розслідування.

Petrova N.P. Typical investigative situations in the structure of the criminalistic methodics for investigating ecocide.

The article discusses typical investigative situations and algorithms of actions taken by investigators during the investigation of ecocide. The relevance of the topic is обусловлена the growing scale of anthropogenic impact on the environment, which causes large-scale negative consequences for ecosystems, public health, and the economic security of the state. The problem becomes especially acute under conditions of armed aggression, when the destruction of industrial, energy, and hydraulic engineering facilities leads to pollution of atmospheric air, water resources, and soils, mass death of flora and fauna, and the formation of a threat of an environmental catastrophe.

It is substantiated that the effectiveness of the investigation of ecocide directly depends on the proper assessment of the investigative situation, which determines the directions of the investigator's procedural activity, the choice of tactical techniques, and the sequence of investigative (search) actions. The investigative situation is considered as a system of interrelated informational, procedural-tactical, organizational-technical, and psychological factors reflecting the state of evidentiary information at a certain stage of the investigation. The possibility of their typification is demonstrated, which makes it

possible to algorithmize the investigator's activity and increase the efficiency of the investigation.

The characteristic features of ecocide investigation are identified: informational uncertainty, the absence of a clearly defined crime scene, the instability of environmental traces, the decisive role of special knowledge, and the delayed nature of consequences. Typical investigative situations of the initial stage are proposed depending on the availability of information about the event and the offender, as well as a specific situation of committing ecocide under martial law. The main directions of investigation are determined: establishing the source of impact, the mechanism of the spread of a hazardous substance, the causal link between a person's actions and the consequences, and the scale of the damage caused.

It is noted that the development and application of typical investigative situations ensure rational planning of investigative actions in ecocide cases, effective use of special knowledge and formation of an appropriate evidence base. It is concluded that in wartime, the methodology for investigating ecocide includes elements of documenting war crimes.

Key words: collection of evidence; criminal proceedings; crimes against the environment; methodics of investigation; typical investigative situations; investigation of ecocide; forensic examination; specialized knowledge; criminalistic innovations; algorithmization of the investigation.

Постановка проблеми. У сучасних умовах антропогенний вплив на довкілля здатний зумовлювати не лише локальні порушення екологічної рівноваги, але й масштабні, подекуди незворотні трансформації природних екосистем, які створюють небезпеку для життя і здоров'я населення, підривають економічну безпеку держави та загрожують існуванню окремих природних комплексів.

Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах збройної агресії проти України, коли об'єктами ураження стають промислові підприємства, гідротехнічні споруди, енергетична інфраструктура, склади хімічних речовин, а також природні території. Наслідками таких дій є значне забруднення атмосферного повітря, водних об'єктів і ґрунтів, знищення представників флори та фауни, деградація екосистем і формування реальної загрози виникнення екологічної катастрофи.

Вказані обставини зумовлюють об'єктивну необхідність активного втручання держави, оскільки негативні наслідки масштабного антропогенного впливу на довкілля виходять за межі приватних чи локальних інтересів і набувають характеру публічної небезпеки. Особливе значення державного реагування проявляється у випадках вчинення діянь, що містять ознаки екоциду. Кримінальні правопорушення цього виду характеризуються значними масштабами шкоди, складністю причинно-наслідкових зв'язків, наявністю спеціальних об'єктів посягання та необхідністю застосування спеціальних знань у галузі екології, хімії, гідрології, біології й технічних наук. Жоден інший суб'єкт, окрім держави, не володіє належними повноваженнями та інституційними можливостями для організації комплексного документування події, фіксації екологічних наслідків, проведення експертиз, встановлення джерела забруднення і притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Ефективність досудового розслідування значною мірою залежить від правильного вибору тактики проведення слідчих (розшукових) дій. Такий вибір не може бути універсальним, оскільки кожне кримінальне правопорушення вчиняється за різних обставин, у різній обстановці та за різного обсягу наявної інформації. Саме тому у криміналістиці сформовано вчення про слідчі ситуації.

Мета статті: дослідження особливостей формування слідчих ситуацій та програм дій слідчого при розслідуванні екоциду.

Стан опрацювання проблематики. Ситуаційний підхід у криміналістиці вважається одним із головних принципів, на базі якого здійснюється формування як певних теоретичних концепцій, так і розробка рекомендацій щодо їх впровадження у практичну діяльність правоохоронних та судових органів.

Проблематику визначення, формування, класифікації, типізації, значення слідчих ситуацій в теорії криміналістичної тактики та як складову окремої криміналістичної методики розслідування у своїх наукових роботах розробляли багато вчених криміналістів, зокрема: Великанов С.В. [1]., Журавель В.А. [2, с. 283-306]., Шевчук В.М. [3, с. 78-94], Шепітько В.Ю. [4, с. 114-126]., Коновалова В.О. [5, с. 343-354], Тіщенко В.В. [6], Бахін В.П. [7], Ковтуненко Л.П. [8], Лук'янчиков Б.Є. [9], Іщенко А. В. [10] тощо. У той же час, питання дослідження слідчих ситуацій та програм дій слідчого під час розслідування екоциду не дістали належного науково-теоретичного опрацювання й потребують детальнішого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Слідча ситуація виступає складною багатокомпонентною криміналістичною категорією, що охоплює сукупність взаємопов'язаних елементів психологічного, інформаційного, процесуально-тактичного, організаційно-технічного та матеріального характеру. Слідча ситуація – це сукупність обставин, за яких на певний момент здійснюється розслідування, тобто фактична обстановка процесу доказування, що характеризується наявністю або відсутністю

необхідної фактичної інформації та зумовлює визначення першочергових завдань і основних напрямів діяльності слідчого.

Стандартність і повторюваність слідчих ситуацій та способів їх вирішення створюють передумови для їх типізації [1, с. 12]. Знання типових слідчих ситуацій дозволяє не лише передбачати їх виникнення за певних умов, а й обґрунтовано визначати та застосовувати найбільш доцільні тактичні прийоми і їх комплекси [11, с. 143]. Повторюваність і можливість типізації слідчих ситуацій дають підстави пропонувати типові шляхи їх вирішення, а також певною мірою алгоритмізувати дії слідчого та визначати оптимальний напрям розслідування. У діяльності слідчого значну роль відіграють алгоритмічні рішення, в основі яких лежать закономірності узагальнення теоретичних положень і практичних рекомендацій, що формують чітку схему розв'язання завдання в конкретній ситуації [12, с. 95].

Типові слідчі ситуації доцільно розглядати як інформаційно-пізнавальні моделі, сформовані на основі узагальнення та аналізу значного обсягу емпіричних даних, що відображають характерні ознаки перебігу і стану розслідування на певному його етапі та орієнтують на вибір найбільш ефективних способів його здійснення [13, с. 743].

Типізувати слідчі ситуації можна за одним з основних компонентів, зокрема за наявністю інформації про подію кримінального правопорушення та його учасників [14, с. 148]. У зв'язку з цим В.Ю. Шепітько обґрунтовано зазначає, що щодо типових ситуацій можливо визначити певний порядок дій слідчого у процесі одержання доказової інформації, а їх знання дає змогу не лише передбачати виникнення таких ситуацій, але й обирати найбільш оптимальні тактичні прийоми [11, с. 115].

Теорія криміналістики та правоохоронна практика свідчать, що успішність організації розслідування кримінальних правопорушень безпосередньо залежить від якості аналізу сприятливих і несприятливих слідчих ситуацій та прийняття обґрунтованого рішення щодо визначення напряму розслідування. Це становить основу формування слідчих версій і алгоритмізації роботи слідчих і оперативних підрозділів [15, с. 338].

До факторів, що зумовлюють формування особливостей слідчої ситуації, належать: 1) місце і час вчинення кримінально релевантної події; 2) момент її виявлення та характер реагування; 3) походження і характер джерел доказової інформації; 4) наявність або відсутність впливу на обстановку місця події; 5) наявність відомостей щодо підозрюваних осіб та інших учасників події; 6) дії зазначених осіб, що впливають на хід розслідування [16, с. 350–351].

Слідчі ситуації під час розслідування екоциду мають істотні відмінності від ситуацій, що виникають у кримінальних провадженнях щодо правопорушень іншої спрямованості, що зумовлено специфікою даного злочину. Характерними особливостями є: 1) інформаційна невизначеність; 2) відсутність традиційного місця події з чітко визначеними межами; 3) швидке зникнення доказової інформації; 4) вирішальна роль спеціальних знань; 5) відстрочений характер наслідків.

З урахуванням вищезазначеного можна виділити такі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування екоциду, враховуючи специфіку даного виду злочину залежно від наявної інформації про подію та особу злочинця.

1. Зафіксовано масовий негативний вплив на екосистему¹ на певній території, причетну особу (осіб) на момент відкриття кримінального провадження не встановлено.

2. Зафіксовано масовий негативний вплив на екосистему на певній території, причетну особу (осіб) на момент відкриття кримінального провадження встановлено.

Під таким негативним впливом слід розуміти масову загибель значних популяцій або окремих видів тварин і рослин, що мають визначальне значення для функціонування екосистеми; повне чи часткове знищення живих організмів; забруднення атмосферного повітря або водних ресурсів у межах одного чи кількох географічних районів або масштабного природного об'єкта. До цього також належить протиправний вплив на поверхневий шар землі, надра, континентальний шельф і космічний простір, а також на об'єкти критичної інфраструктури та об'єкти підвищеної небезпеки, тобто техногенні об'єкти (ядерні установки, атомні та гідроелектростанції, гідротехнічні споруди, підприємства, технологічні процеси яких пов'язані з використанням хлору, аміаку, біопатогенних агентів тощо) [17, с. 41]. Негативний вплив може проявлятися і у масовому знищенні чи отруєнні об'єктів та ресурсів агросфери (посівів, насаджень і врожаю сільськогосподарських рослин, сільськогосподарських тварин тощо), а також вчинення інших дій, що можуть спричинити агроекологічну або продовольчу катастрофу [18, с. 296], а також у віддалених (вторинних) наслідках (неродючість земель, захворювання людей) [19, с. 147],

¹ ЕКОСИСТЕМА (грецьк. oikos – житло, місце помешкання, systema – сполучення, об'єднання), або екологічна система – сукупність спільно проживаючих різних видів організмів та умов їхнього існування, що знаходяться у закономірному взаємозв'язку один з одним, утворюють взаємно обумовлені біотичні та абіотичні явища і процеси. Такий динамічний комплекс угруповань рослин, тварин та мікроорганізмів, а також факторів оточуючого середовища взаємодіє як єдине функціональне ціле. Джерело: Лановенко О.Г., Остапшина О.О. *Словник-довідник з екології: навч.-метод. посіб.* Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2013. С. 82.

У кожній із наведених слідчих ситуацій предмет доказування охоплює не лише факт негативно-го впливу на довкілля, а й встановлення його масштабів, тривалості та тяжкості наслідків. У ході досудового розслідування підлягають встановленню: 1) джерело впливу; 2) механізм потрапляння небезпечної речовини до навколишнього природного середовища; 3) причинний зв'язок між діями (бездіяльністю) конкретної особи та заподіяною шкодою навколишньому природному середовищу; 4) реальна або потенційна загроза екологічної катастрофи; 5) суб'єктивна сторона діяння (умисел або усвідомлення суспільно небезпечного характеру наслідків).

Перша ситуація характеризується тим, що факт заподіяння істотної шкоди довкіллю на певній території або вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу зафіксовано, однак причетних осіб ще не встановлено. За таких умов слідство фактично володіє інформацією лише про наслідки події, тоді як джерело негативного впливу та механізм вчинення залишаються невідомими.

Особливістю цієї ситуації є нестійкість екологічних слідів та їх швидка зміна під впливом природних чинників (розбавлення водою, випаровування, біологічний розклад, міграція забруднювальних речовин), що зумовлює підвищений ризик втрати доказової інформації. Тому першочерговими завданнями розслідування є встановлення джерела забруднення чи впливу, виду небезпечної речовини, часу та механізму її потрапляння до навколишнього природного середовища, після чого здійснюється ідентифікація суб'єкта правопорушення.

Специфіка початкового етапу розслідування в цій ситуації визначається насамперед обсягом і якістю первинної інформації про подію та ступенем визначеності слідчих версій. Основу цього етапу становлять збирання, фіксація, перевірка та попередній аналіз фактичних даних, спрямовані на встановлення обставин події, її механізму, джерела негативного впливу та можливих причетних осіб.

Дії слідчого в аналізованій ситуації необхідно спрямувати на належну фіксацію встановлених фактичних даних, висунення та перевірку версій щодо екоциду і всіх обставин його вчинення. Відповідний алгоритм початкового етапу розслідування може включати такі дії: огляд місця події; огляд окремих об'єктів (залежно від виду та наслідків впливу на екосистему); допит свідків; призначення експертиз; проведення негласних слідчих (розшукових) дій з метою встановлення співучасників тощо.

У такій ситуації діяльність слідчого має пошуково-ідентифікаційний характер і здійснюється за схемою «від наслідків до причини». Проводиться детальний огляд місця події з картографуванням меж ураження, забруднення чи небезпечного впливу та відбором проб води, ґрунту, повітря, рослинності і біологічних об'єктів. Аналізується напрям поширення забруднення, перевіряються розташовані поблизу підприємства, колектори, очисні споруди та інші потенційні джерела впливу. Вирішальну роль на цьому етапі відіграють судові експертизи, результати яких дають змогу встановити походження речовини та ідентифікувати конкретний об'єкт господарської діяльності.

Друга слідча ситуація виникає, коли масовий негативний вплив на екосистему зафіксовано, і на момент відкриття кримінального провадження вже встановлено підприємство та особу (осіб), імовірно причетних до події. У такому випадку першочерговою метою розслідування є не встановлення суб'єкта, а доведення вини особи та причинного зв'язку між її діями (бездіяльністю) і заподіяними наслідками або небезпечним впливом. Зміст діяльності слідчого полягає у підтвердженні вини конкретної особи (осіб) та встановленні юридично значущого зв'язку між порушенням встановлених правил (норм) і негативним впливом на навколишнє природне середовище.

Особливістю цієї слідчої ситуації є висока ймовірність протидії розслідуванню, що може виявлятися у знищенні або фальсифікації виробничої документації, зміні технологічних режимів, а також усуненні слідів аварії чи несанкціонованого скиду. У процесі планування розслідування та висунення слідчих версій з урахуванням установлених особливостей події визначається коло слідчих (розшукових) і процесуальних дій, спрямованих на з'ясування технологічних циклів виробництва, функціонування технічних засобів захисту довкілля та інших істотних обставин.

У зв'язку з цим першочергового значення набувають невідкладний огляд місця події (території підприємства або відповідної відкритої ділянки місцевості), фіксація стану очисних споруд, резервуарів, трубопроводів і місць можливого обхідного скиду, а також проведення обшуків з метою вилучення технічної документації, журналів обліку, дозволів на викиди або розробку копалин, даних автоматизованих систем контролю та електронних носіїв інформації. Допити працівників, інженерно-технічного персоналу та керівництва спрямовуються на встановлення фактів порушення технологічних регламентів, відключення систем очищення або інших неправомірних дій. Вирішальне значення тут мають інженерно-екологічні, судово-ветеринарні, гірничотехнічні, хімічні, економічні експертизи тощо, які дозволяють встановити механізм події, розмір заподіяної шкоди та причинний зв'язок між діяльністю підприємства і негативними наслідками для довкілля.

Джерелами доказів у кримінальних провадженнях щодо екоциду є не лише протоколи слідчих (розшукових) дій та висновки експертиз. Значну доказову цінність мають матеріали автоматизованих

систем екологічного моніторингу, дані державних кадастрів і реєстрів, супутникові знімки, аерофотозйомка, результати дистанційного зондування Землі, журнали виробничого контролю підприємств і показники метеорологічних спостережень. Окрему групу становлять електронні (цифрові) дані, зокрема метадані файлів, GPS-координати, телеметрія обладнання та записи камер відеоспостереження.

З урахуванням викладеного доцільно виокремити ще одну специфічну слідчу ситуацію, притаманну сучасним умовам, – **масовий негативний вплив на екосистему на певній території (вчинення екоциду) в умовах воєнного стану та ведення активних бойових дій**. Її особливість полягає в тому, що негативний вплив на екосистему є наслідком застосування засобів ураження або руйнування промислових, енергетичних чи гідротехнічних об'єктів. Така ситуація характеризується поєднанням різних чинників: небезпекою для життя слідчих і спеціалістів, обмеженим доступом до місця події у зв'язку з тимчасовою окупацією територій, загрозою обстрілів, мінуванням місцевості, тривалими пожежами, витокami токсичних речовин, а також активною інформаційною протидією з боку РФ. Крім того, наслідки події можуть мати відстрочений характер і виявлятися через тривалий час.

Програма дій слідчого в такій ситуації має низку особливостей і розпочинається з організації безпечного доступу до місця події за наявності відповідних умов безпеки. Виїзд слідчо-оперативної групи здійснюється лише після отримання дозволу військового командування та обстеження території піротехнічними підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій або військовими саперами. На початковому етапі першочергове значення має дистанційна фіксація обстановки: використовуються безпілотні літальні апарати, супутникові знімки, матеріали відеоспостереження, записи камер об'єктів цивільної інфраструктури та відкриті джерела (OSINT). Фіксуються координати об'єкта або площі ураження, характер руйнувань чи забруднення, наявність вирв, уламків боєприпасів, осередків пожежі, витоків нафтопродуктів або хімічних речовин, а також напрям поширення диму, продуктів горіння чи забруднених вод.

Після забезпечення необхідного рівня безпеки проводиться огляд місця події із залученням спеціалістів залежно від виду впливу та його наслідків: вибухотехніків, військових фахівців, екологів, хіміків, гідрологів, радіологів і медиків. Під час огляду здійснюються детальна фото- та відеофіксація, тривимірне сканування місцевості, відбір проб ґрунту, води, повітря, рослинності та біологічних об'єктів. Особлива увага приділяється вилученню уламків боєприпасів, частин ракет, безпілотних літальних апаратів або запалювальних засобів, оскільки вони можуть містити маркування, що дає змогу ідентифікувати тип зброї та її походження. Одночасно фіксуються наслідки для об'єктів рослинного і тваринного світу, масові пожежі, затоплення територій, а також забруднення водних об'єктів і ґрунтів.

Паралельно здійснюється збір доказової інформації з альтернативних джерел: проводяться допити очевидців, військовослужбовців, рятувальників, волонтерів, працівників підприємств і місцевих жителів; відповідно до протоколу Берклі із використанням OSINT-технологій фіксуються повідомлення у мережі Інтернет, матеріали засобів масової інформації та геолокаційні дані фото- та відеоматеріалів. Особливе значення має встановлення часу обстрілу, напряму польоту боєприпасів, кількості вибухів та їх послідовності. У подальшому призначаються судові експертизи, результати яких дають змогу встановити вид застосованого озброєння, механізм руйнування об'єкта, характер і масштаби забруднення, а також розмір екологічної шкоди.

Важливою складовою розслідування є встановлення факту заподіяння довготривалої, широко-масштабної та серйозної шкоди довкіллю, що заборонено міжнародними правилами ведення війни. Таким чином, в умовах воєнного часу діяльність слідчого поєднує методи розслідування екоциду з елементами документування воєнних злочинів і спрямована не лише на встановлення обставин події, а й на формування доказової бази для притягнення винних осіб до відповідальності в Міжнародному кримінальному суді та Міжнародному суді ООН.

Висновок. Розслідування екоциду характеризується підвищеною складністю та має комплексний характер, оскільки слідчий на початковому етапі, як правило, стикається не з триваючими діями злочинця, а з їх наслідками, що мають просторово розосереджений і динамічний характер. Типові слідчі ситуації визначаються обсягом відомостей про подію та суб'єкта і обумовлюють організацію досудового розслідування за моделлю «від наслідків до причини» або доведення причинного зв'язку між діями конкретної особи (осіб) та екологічно небезпечними наслідками. В умовах війни та ведення активних бойових дій кримінальне провадження щодо екоциду набуває подвійної правової природи, поєднуючи національне кримінальне переслідування з документуванням воєнних злочинів і формуванням доказової бази для міжнародного кримінального правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Веліканов С.В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків. 2002. 19 с.

2. Журавель В.А. Загальна теорія криміналістики: ґене́за та сучасний стан: монографія. Харків: Право, 2021. 448 с.
3. Шевчук В.М. Криміналістика: традиції, новації, перспективи: добірка наук. праць; упоряд.: Н.А. Чмутова. Харків: Право, 2020. 1280 с.
4. Шепітько В.Ю. Вибрані твори. Харків. Вид. агенція «Апостіль», 2010. 576 с.
5. Коновалова В.О. Вибрані твори. Харків. Вид. агенція «Апостіль», 2010. 528 с.
6. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.
7. Бахін В.П., Біленчук П.Д., Зубань М.А. Алгоритми вирішення слідчих ситуацій (за матеріалами слідчої практики): навч. посіб. Київ: Укр. акад. внутр. справ України, 1995. 95 с.
8. Ковтуненко Л.П., Ситуаційна зумовленність тактики слідчих дій: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків. 2008. 20 с.
9. Лук'янчиков Б.Є. Типові слідчі ситуації і шляхи їх розв'язання в окремих позавидових методах розслідування. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України*. 2001. №1(4). 2001. С. 261-268.
10. Іщенко А.В., Щербакова Г.В. Сучасні підходи до розуміння слідчих ситуацій у криміналістичній літературі. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2002 р. № 3(24). 2003. С. 257-265.
11. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика: системно-структурний аналіз: монографія. Харків. Харків юридичний, 2007. 432 с.
12. Коновалова В. О. Організаційні та психологічні основи діяльності слідчого: наукове видання. Київ: РІО МВС УРСР, 1973. 123 с.
13. Журавель В. А. Ситуація слідча // Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2018. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. С. 743-744.
14. Шевчук В.М. Слідча ситуація: поняття, структура, види та їх значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1, С. 146-150. URL: http://lsey.org.ua/1_2014/43.pdf.
15. Калиновська О.І. Криміналістична класифікація слідчих ситуацій, які виникають під час затримання підозрюваного в незаконному обігу наркотичних засобів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4 (109). С. 336-345. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3f5be52a-29a8-4dca-a84a-24c8be8d97b6/content>.
16. Тищенко В.В., Белік Л.С. Слідча ситуація у теорії криміналістики і практиці розслідування. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 90: частина 4. С. 348-354. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.50>.
17. Шамсутдінов О.В. Конструктивні ознаки складу кримінального правопорушення «екоцид» (ст. 441 КК України). *Форум Права*, 2023. 76(3), С. 37-48. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.7947532>.
18. Курман Т.В. Актуальні питання правового забезпечення продовольчої безпеки в умовах агроекоциду. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 293-297. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/54.pdf>.
19. Shevchuk, V.M., Zatenatskyi, D.V., & Matulienė, S. (2024). Collecting Evidence and Investigating Ecocide in Ukraine: Problems, Innovations, Prospects. *Theory and Practice of Jurisprudence*, 2(26), 139-160. URL: https://www.researchgate.net/publication/398293629_Collecting_Evidence_and_Investigating_Ecocide_in_Ukraine_Problems_Innovations_Prospects.
20. Лановенко О.Г., Остапішина О.О. Словник-довідник з екології: навч.-метод. посіб. Херсон: ПП Вишемирський В., 2013. 226 с. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/1563/1/%D0%A1%D0%9B%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%E2%80%93%D0%94%D0%9E%D0%>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 1.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026